

'S KONINGS ROK

1813 - 1890

Toen de latere *Koning Willem I* in 1813 voet op Nederlandse bodem zette, moest een leger, dat de soevereiniteit van zijn nieuwe Koninkrijk zou waarborgen, van de grond af worden opgebouwd. Dit leger zou in de eerste plaats bestaan uit beroepspersoneel - waaronder natuurlijk talrijke Napoleontische veteranen - daarnaast uit miliciens en toen de nood aan de man kwam - in 1815 - ook uit vrijwilligers.

Het grote percentage oudgedienden van de Keizer, ook officieren, zal wel invloed hebben gehad op de uniformering, die een Frans karakter had; speciaal bij de *Cavalerie* die, behalve één afdeling *Kurassiers*, geheel uit beroepspersoneel bestond.

Het beeld, dat het leger dan vertoont is er een van een wat simpeler, maar toch brillante nabloei van de Napoleontische periode. Bij de *Cavalerie* een overvloed van cordons en fraai gekleurde pluimen, trompetters met een van de troep afwijkende uniformkleur. Sommige afdelingen, zoals bijvoorbeeld de *Lanciers*, hebben een uniform die, behalve in kleur, in niets afwijkt van het Franse voorbeeld; andere afdelingen hebben uniformen, die een wat vrijere navolging zijn van de grote voorbeelden: de thema's Oost-Europees, de stijl Frans, de uitwerking Nederlands.

De *Infanterie* is over het algemeen genomen wat eenvoudiger gekleed; de jas is eenvoudiger dan in de Franse tijd, broeken zijn gedekt van tint, sjako's zonder pluimen en cordons, tóch ontbreekt ook hier de schittering niet.

Sappeurs dragen bijlen, berenmutsen en baarden, de *muzikanten* schitteren met gouden galons en klaverbladen op het sprekend lichtblauw van hun uniformen. De *Tamboer-Majoors* doen in hun imponerende tenue de herinnering aan hun voorgangers tijdens het Keizerrijk herleven.

Er is sprake van versobering vergeleken met de Franse periode; een zekere grandeur blijft echter bewaard.

Vooraf de eerste jaren van het Koninkrijk kennen een verbijsterende veelheid van bonte uniformen, een periode in veel opzichten vergelijkbaar met de eerste tijd na 1945.

Eerst omstreeks 1817 komt er wat meer eenheid: de grote verscheidenheid in uitmonsteringskleur verdwijnt. De invloed van de burgermode op de eenmaal voorgeschreven uniformen is steeds merkbaar; gaandeweg moet het stoere, martiale plaats maken voor een meer elegante snit.

Dat er in deze periode in brede kring belangstelling voor het leger bestond, blijkt wel uit het grote aantal militaire prenten, dat toen werd vervaardigd en ook blinkbaar verkocht.

Juist de voorafgaande periode was voor de in het militaire leven geïnteresseerde kunstenaars een grote tijd geweest. Zo bezat Nederland in de eerste jaren van het Koninkrijk een aantal in de Bataafse periode, Koninkrijk Holland en Franse tijd geschoolde artiesten, die hun sporen op dit gebied reeds verdiend hadden. Men denke bijvoorbeeld aan *J.A. Langendijk* en *J. Hari*, van welke laatste een 1200 portretten, waaronder vele van militairen, bekend zijn. Zeker na *Quatre Bras* en *Waterloo* zal er veel belangstelling zijn geweest voor prenten met militaire voorstellingen; daarnaast kwamen de werken die in de eerste plaats voor de beperkte kring van het leger zelf bestemd waren.

Het grote boek van *J. F. Teupken* gaf behalve voorschriften en beschrijvingen van uniformen, bewapening en uitrusting, minutieus uitgewerkte uniformprenten, volledig gebaseerd op de bestaande voorschriften.

Hoewel er in het begin van deze periode natuurlijk sprake is van Franse invloed op de uniformprent, heeft deze gedurende een korte tijd toch bepaald een eigen karakter. Het hoogtepunt hiervan ligt in de series *Teupken* en *Madou*.

Van een zekere opleving, van de belangstelling voor het militaire onderwerp is weer sprake rond 1830, de tijd van de Belgische opstand. Het aantal vrijwilligers in het leger neemt in deze tijd sterk toe en daarmee natuurlijk ook de publieke belangstelling. Het land wordt overstromd met propagandistische en vaderlandslievende werkjes, waarin de nodige militaire prenten voorkomen: ook het "*gemene volk*" wordt niet vergeten, voor hen zijn er martiale centsprenten en grof gekleurde, maar zeker attractieve houtgravures. "*Hogerop*" zocht men het liever in de lithografie, die in deze tijd haar zegetocht begint.

Ook de kinderen worden niet overgeslagen: opwekkende boekjes met mooie, handgekleurde plaatjes moeten hen voor het militaire leven winnen.

Toen na een 9-jarige mobilisatie het leger naar huis werd gestuurd, was drastische bezuiniging geboden.

Daarnaast kregen ook de in de afgelopen periode opgedane ervaringen hun invloed op uniformering en uitrusting. Tenslotte gaf de vorst (*Willem II* volgde zijn vader na diens troonsafstand in 1840 op) zijn van persoonlijke belangstelling getuigende richtlijnen voor het militaire beleid.

De organisatie werd ingrijpend gewijzigd; van bestaande korpstradities trok men zich weinig aan: *Huzaren* werden *Lanciers*, het bestaande regiment *Lanciers* kreeg een ander nummer en een andere uniform, *Kurassiers* werden *Dragonders*, waarbij het onderscheid tussen licht en zwaar verviel.

Het aspect van de *Cavalerie* veranderde volkomen.

Nederland is na het *Verdrag van Londen* (1839) een klein en arm land geworden, steeds verdergaande versobering is dus geboden. In deze tijd gaat veel van de nog overgebleven Napoleontische glorie verloren: kaskes verdwijnen, sjako's worden ingevoerd, eerst nog in vele kleuren, later uniform blauw.

Er wordt veel geëxperimenteerd met vreemde hoofddeksele en uitheemse uniformen teneinde te komen tot meer bewegingsvrijheid en een functionele, gemakkelijke uniform en uitrusting. De blik van de ontwerpers is nu meer op Duitse en Oostenrijkse dan op de grote Franse voorbeelden gericht. Wél ontstaat nog de uniform van de *Rijdende Artillerie*, eerder door teruggrijpen op het Eerste Keizerrijk dan door logische voortzetting van bestaande tradities. De kolbak hiervan bezit merkwaardigerwijs geen oranje kokarde; eerst Koning *Willem III*, opmerkelijk gemaakt op deze nalatigheid, laat haar voorschrijven. De afwijkende kleur van de uniform der trompetters verdwijnt.

Met de minder belangrijke plaats van het leger in de samenleving en de verminderde belangstelling gaat het niveau van de militaire prent omlaag: de lithografieën van *Last* zijn artistiek onbeduidend, maar toch slechts voorboden van verder verval.

Koning *Willem II* voert het instituut van *Ordonnance Officieren* in, aanvankelijk alleen onderscheiden door de ringkraag, later door hun merkwaardige *Huzaren-uniform*, waarmee Koning *Willem III* zijn persoonlijke voorkeur voor deze uniform voor het eerst doet gelden. Het begin van de regering van Koning *Willem III* brengt het verlies van de laatste overgebleven versierselen van de militaire tenue. De *Grenadiers* verliezen de lissen op de borst, evenals de berenmuts. Sappeurs worden afgeschaft.

Bij de *Cavalerie* ook al versobering: de verschillend gekleurde rokken van de regimenten *Dragonders* moeten plaats maken voor de Huzarenattila, rood of blauw. De korte jas of wapenrok vervangt de rok, zoals in de burgermaatschappij nu de geklede jas na de rok in de mode is. De attila is eigenlijk niet anders dan een aan mode en tijd aangepaste dolman. Ook de generaals krijgen nu de Huzarenuniform.

Deze periode munt niet uit door eigen stijl; zelfs de *Infanterie* wordt getooid met de fourragères, in wezen niets anders dan een veredelde fourragestrik en eigenlijk alleen bij de *Cavalerie* op zijn plaats. De uitmonsteringskleur wordt zonder duidelijke regel van wit plotseling geel.

De troepen bestemd voor de tropen dragen kleding die niet aan het klimaat is aangepast. Toch is men blijkbaar niet ontevreden: *P. F. Brunings* schrijft omstreeks 1885:

"Toch is het niet te ontkennen, dat er in den laatsten tijd een strooming naar den goeden kant is ontstaan. Vergelijken we de tegenwoordige kleeding onzer militairen met die van voor een dertigtal jaren, toen de soldaat geen zak had om er iets in te bergen en hij zijn neusdoek - als hij zich de weelde van dit artikel veroorloofde - op zijn borst moest verbergen, of in zijn schako, die ons aan den broekzak van Hildebrandt's Hollandschen jongen doet denken, - ja, dan is er veel verbeterd."

Merkwaardigerwijs zijn er in deze tijd wél goede tekenaars; nadat de uniformprent als artistiek genre doodgelopen was in de modderige tinten van de kleurenlitho, komen er nu enkele kunstenaars die uit liefhebberij en uit interesse voor militair en uniform dikwijls in aquarel of gouache weer militaire onderwerpen vastleggen. Omdat hun eigen tijd in hun land aan schilderachtige militaire uniform weinig te bieden heeft, grijpen zij terug op het verleden, waartoe zij zich intensief in de uniformkunde moeten verdiepen: Zulke figuren zijn aan het eind van de periode van Koning *Willem III: Regenbogen - Staring - Hoyne van Papendrecht - van Tilburg*. Andere schilders van naam, zoals *Rochussen* en *Breitner*, voelen zich bij tijd en wijlen eveneens aangetrokken tot taferelen uit het militaire leven.